

ש"ת ציץ אליעזר חלק ה - רמת רחל סימן כח

אם מותר וישנו חיוב לעשות מאמצים להציל גוסס ואם מותר לחלל לשם כך את השבת (סימן של"ט) דיני גוסס סעיף א' שנינו בריש שמחות הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר זוקק ליבום ופוטור מן היבום וכו' ואסור לעשות לו דבר שתקרב מיתתו וכן שנינו במשנה דשבת (קנ"א ע"ב) דהמעמץ עיניו של מת עם יציאת הנפש ה"ז שופך דמים.

א) במסכת שבת ושמחות שם וכן ברמב"ם בפ"ד מאבל ורמב"ן בתה"א וטור ושו"ע לא נזכר רק מזה שאסור (לעשות דבר המקרב מיתתו, אבל לא נזכר אם יש גם חיוב לעשות עוד מאמצים להצלת נפשו, ובפרט אם מותר משום כך גם לחלל את השבת משום ס"ס = ספק ספיקא = דס"ס של הצלה, או משום המשכת חיי שעה של איזה רגעים בלבד. ויש לברר הדין בזה.

ב) בחשבי בזה במבט ראשון לדון על כך ממה שמובא במס' שבת שם באותה סוגיא עצמה, דהיינו ממה דאיתא: (תניא אמר רשב"ג תינוק בן יומא חי מחללין עליו את השבת וכו' אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה. הרי שהתרת החילול הותנה בתנאי של כדי שישמור שבתות הרבה, וא"כ דון מינה הא כל שברור הדבר שלא יגיע לכדי שמירת שבת אחרת אסור לחלל עבדו משום הצלת חיי שעה של זמן קצר. נזכרתי מיד כי אמנם האור החיים על התורה (שמות ל"א - ט"ז) מבאר כן בהדיא וז"ל: א"י עז"ה אימתי התרתי לך לשמור איש ישראל אפילו בערך כבוד שבת דוקא לעשות פי' באדם שישנו בגדר עמוד לעשות, אבל מי שודאי לא יקום ולא יגיע לשבת לשומרו הגם שרפואות אלו יועילו לשעות או לימים לא יחללו עליו שבת.

אבל באמת נלפענ"ד דדברי האוה"ח ז"ל לא נאמרו בזה להלכה כי הרי ביומא ד' פ"ה ע"ב דוחה הגמ' ילפוטא זאת דפקו"נ = דפקוח נפש = דוחה שבת מהך קרא דושמרו וגו' עם יתר הילפותות שם, משום דעל כולהו יש פירכא דאשכחן ודאי ספק מנלן, לבד מדשמאל דלית ליה פירכא דיליף לה מוחי בהם ולא שימות בהם. והכי קיי"ל להלכה כשמואל דהרי פסקינן דאפילו ספק פקוח נפש דוחה את השבת, ואפילו ביש כמה ספיקות, עיין רמב"ם בפ"ב מה' שבת ה"א ושו"ע או"ח סי' שכ"ט. ושם ברמב"ם בה"ג מביא להדיא להלכה הך דרשה דוחי בהם ולא שימות בהם. ומוסיף ע"ז נופך משלו בכתבו הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלום בעולם. וכבר כתב להקשות על דברי האור החיים המנחת חנוך במוסך השבת במלאכת הוצאה, עיין שם.

ועוד זאת. כפי שמזכיר המנ"ח שם הרי אמרינן בהדיא ביומא שם בד' פ"ג ע"א במשנה דמי שנפלה עליו מפולת ספק חי ספק מת וכו' מפקחין עליו את הגל, מצאוהו חי מפקחין וכו'. ואמרינן בגמ' בד' פ"ה ע"א דלא צריכא דאפילו לחיי שעה, וכן נפסק ברמב"ם שם בהי"ח בהדגישו בלשון: ומוציאין אותו לחיי אותה שעה. וכן בשו"ע שם בסעי' ד' וג"כ בהדגשת לשון: שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה. ומשמע מזה שדין זה הוא אליבא דכו"ע, כי לא מצינו בגמ' מי שיחלוק על משנה זאת. ובע"כ לומר כמו שמבאר המ"ב בביאור הלכה שם דאע"ג דלא שייך הכא טעם חלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה אפ"ה מחללין משום דלאו דוקא שבת ה"ה שאר מצות כמו שכתב המאירי ביומא וז"ל ואף על פי שנתברר שאי אפשר לו לחיות אפילו שעה אחת שבאותה שעה ישוב בלבו ויתודה. ע"ש בביאור הלכה מה שמוסיף לבאר בטוב טעם דאפילו הנ"ל הוא ג"כ לטעמא בעלמא אבל לדינא לא תלוי כלל במצות דאין הטעם משום דדחינן מצוה אחת בשביל הרבה מצות, אלא דחינן כל המצות בשביל חיים של ישראל עיין שם. וכן ראיתי שמבאר נמי הכי המהר"ם בן חביב בספרו תוספת יוה"כ על יומא, דמקשה בכזאת על ר"ש בן מנסיא דק"ק ה"ק כדי לשמור שבתות הרבה והלא אפילו לחיי שעה חיישינן ומחללין עליו את השבת, כדלעיל, ומתרץ די"ל שישמור שבתות הרבה לאו דוקא אלא ר"ל צוויים הרבה דה' צונו ובחיי שעה דאדם הוא חי עושה כמה מצות והם הנקראים שבתות הרבה ע"ש.

ולפענ"ד נראה להוסיף ראייה לפירוש הנ"ל דהמכוון גם לשאר מצות מלשון דברי הגמ' בשבת שם דמסיימת דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו כיון שמת אדם בטל מן המצות, [ולא כתוב בלשון כיון שמת אדם בטל משמירת

שבתות, במגביל ללשון הרישא] והיינו משום דגם בחי באמרם כדי שישמור שבתות הרבה ג"כ ר"ל מצות הרבה, ומשום כך מסיימת הגמ' במגביל לכך במת דאין מחללין מכיון שכבר בטל מן המצות וליכא גביה הטעם של כדי שישמור מצות הרבה, והוא הסיפא בגדר של בא זה ולימד על זה, על הרישא, ומתקשר לפי"ז שפיר הרישא של תינוק בן יומו חי וכו' עם הסיפא של דוד מלך ישראל מת וכו', דיוצא כהסברת טעם והיפוכו.

ובספר שו"ת פרי השדה ח"ב סי' י"ז ראיתי שכותב להעמיד דברי האוה"ח להלכה ובגוונא דמומר להכעיס שלא יגיע לשומרו עיין שם, ודבריו דחוקים מאד לפענ"ד מלהעמיס כן בכוננת דברי האוה"ח.

עכ"פ ראינו כי להלכה דינא הוא דמחללין את השבת גם עבור חיי שעה בלבד, וא"כ נהדר אנפין לברורנו אם מחללים את השבת גם עבור גוסס.

(ג) והנה בתוס' נדה ד' מ"ד ע"ב ד"ה איהו כותבים בפשיטות דמחללין את השבת על גוסס בידי אדם ומסתייעים) לכך מדאמר בפרק בתרא דיומא דאין מהלכין בפקו"נ אחר הרוב ע"ש. וא"כ הרי אפשר ללמוד מזה בק"ו שמחללין את השבת עבור גוסס בידי שמים המחובר אל החיים ביתר בטחון מגוסס בידי אדם, דהרי הגוסס בידי אדם ההורג פטור והגוסס בידי שמים ההורג נהרג עליו, ע"ש בתוס' וברמב"ם בפ"ב מרוצח ה"ז.

אלא שמצינו בשו"ת בית יעקב סי' נ"ט שנשאל ממש כשאלתנו אם מחללין את השבת עבור גוסס, ועמד על התימא על שלא נזכר זה מפורש בפוסקים, וכן מביא דברי התוס' בנדה הנ"ל, אבל כותב להקשות עליהם על ראיתם מהא דאין הולכין בפקו"נ בטר רוב כי אדרבא הרי מתפרש בסוגיא שם לפי הגירסא שלפנינו ובשו"ע או"ח בסי' שכ"ט סעי' ב' דכן אמרינן בזה כל דפריש מרובא פריש, ורו"ל דמשום כך לא הביאו הפוסקים דברי התוס' להלכה, וס"ל להלכה דאין מחללין על הגוסס את השבת, ומתוך שרוצה הבית יעקב לחלק את הגוסס ממה דמבואר באו"ח שם סעי' ד' דאפילו מצאוהו מרוצץ שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה דג"כ מחללין אף על גב דודאי לא חי וגוסס הרי מיעוטא חי, כותב הבית יעקב סברא חדשה אשר יוצא ממנה גם דין חדש, והוא דבמוחו מרוצץ איכא שפיר טעמא משום דחוששין לחיי שעה, אבל בגוסס איכא לפעמים ריעותא אם עשו לו רפואה ע"י חיי שעה שמעכבים יציאת הנפש שהרי מותר למנוע מן הגוסס דבר המעכב יציאת הנפש אף על גב דאסור לקרב מיתתו כמבואר ביו"ד, וא"כ אם יעשה לו רפואה יבא ריעותא לעכב יציאת הנפש שלא ימות מהרה הילכך אין מחללין את השבת משום דאינו נכון לעכב בגוסס יציאת הנפש ע"ש.

ויוצא לנו לפי"ז הלכה מחודשת שלא רק שאין לחלל את השבת עבור חיי שעה של גוסס [אם לא דיך רופא מומחה הסובר שאפשר לעשות לו רפואה שיחי' ע"י ויבריא ע"י"ז דאזי מחללין את השבת, כדמבאר הבית יעקב שם] וכן לא רק שאין חיוב גם בחול לעשות מאמצים להמשכת החיי שעה שלו, אלא גם זאת דאיסורא איכא בכך בעשיית פעולות לעיכוב יציאת הנפש של הגוסס משום המשכת החיי שעה שלו. ודבר זה קורה כמה פעמים למעשה שהרופא קובע שאין עוד כל תקוה להציל את הגוסס מרדת שחת ובכל זאת עושה בגופו פעולות רפואיות ע"י הזרקת זריקות ומצליח בכמה פעמים להמשיך חיותו של הגוסס בכמה שעות יותר או בכמה ימים, ולהחזיר גם את הכרתו למשך זמן זה. ולפי הבית יעקב הנ"ל יש להזהיר על כך שלא לעשות כן ועל אחת כמה שיש להזהיר שרופא כהן לא יכנס לבית גוסס כזה שאין תקוה להחזירו לבריאותו לשם טיפול רפואי להמשכת החיי שעה שלו בלבד. וכדנפסק ברמ"א בסי' ש"ע דיך להחמיר מליכנס לבית שיש שם גוסס. ושוב ראיתי בשו"ת בית יעקב סי' ק"ל דס"ל לאסור בכלל לכהן רופא מליכנס לבית הגוסס לדעת רמ"א זאת ולטמא משום ספק עיין שם.

(ד) אולם ראיתי בשו"ת שבות יעקב ח"א ח"א סי' י"ג שמשיג על דברי הבית יעקב הנ"ל ודוחה קושיתו על דברי (ה) התוס' בנדה [מלבד זה דס"ל שם גם דאפי' אי נימא דהולכין בטר רובא] שם כתוב דאין הולכין והוא ט"ס דניכר [מ"מ חיישינן לחיי שעה] וס"ל לעיקר להלכה דמחללין את השבת עבור חיי שעה של גוסס, ומביא דברי האוה"ח כלל נ"ט דין ל"ח שמדמה בהדיא דין מי שנתרוצץ מוחו לדין הגוסס ומסתייע להדין דמפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי

שעה מההיא דריש שמחות דאמרינן המעצים עיניו הרי זה שופך דמים. ועל זה שכתב הבית יעקב דאסור לעכב יציאת הנפש, משיג עליו השבות יעקב דדבריו אינם מובנים דודאי לעכב יציאת נפש לעשות מי שאינו בקי ברפואה אסור לעשות, אבל מי שבקי ברפואה למנוע ממנו הגסיסה לפי שעה פשיטא דמותר לעשותו. עיין שם ביתר אריכות.

וא"כ לפי דברי השבות יעקב ה"ה דמותר גם לרופא כהן לטפל בגוסס אפילו כשהמדובר רק לשם הצלת חיי שעה בלבד.

כן עיין בשו"ת חתם סופר חיו"ד סי' של"ח שכותב להשיג בחריפות על דברי תשובת בית יעקב השני' שבסי' ק"ל הנ"ל וס"ל להתיר בפשיטות לכהן רופא ליכנס לבית הגוסס בכדי לעסוק ברפואתו ואפילו אם אירע שאחר שהחליטו שמת מרגישים בו שום נדנדוד ורפרוף ימהר הכהן ויחוש ויכנס משום ס"ס דפ"נ = ספק ספיקא דפקוח נפש = עיין שם, וכן השיג עליו בכזה הפתחי תשובה בסי' ש"ע שם בסק"א והעלה להתיר לרופא כהן ליכנס לבית הגוסס לעשות לו איזה רפואה אפילו אם יש רופא אחר שאינו כהן ע"ש. וכמו"כ ראיתי בספר דברי שאול על יו"ד ובספר שו"ת מהרא"ש סי' ע"א שמרבים נמי להשיב על דברי הבית יעקב בשתי תשובותיו הנ"ל יחד [נדוחים ג"כ קושיותו על דברי התוס' בנדה] והעלו להלכה דלא כדבריו עיין שם.

גם האליהו רבה על או"ח בסי' שכ"ט סק"א העלה בצ"ע דברי הבית יעקב בסי' נ"ט הנ"ל במה שאוסר לחלל את השבת עבור גוסס, וכן בספר תוספת שבת בסק"ד העלה ג"כ דלא כהבית יעקב אלא דכן מחללין את השבת על הגוסס ואף על גב דרוב גוססין למיתה אין הולכין בפקו"נ אחר הרוב וגם חיישינן לחיי שעה גם בגוסס, מלבד זה דס"ל שם להתוספת שבת דמיהו אם הוא גוסס כבר ג' ימים דאזי אמרינן דודאי מת כבר כדאייתא ביו"ד סי' של"ט ובאה"ע סי' י"ז בשם הרא"ש עיין שם, אלא דצל"ע בדבריו אחרונים אלא של התוספת שבת שם, דאיזה ראה מביא מההיא דיו"ד ואה"ע, הרי שם המדובר כשאין הגוסס לפנינו ולא ידעין אם הוא עדנה במצב הגסיסה, ולכן אמרינן דמדהיה כבר גוסס ג' ימים בודאי כבר מת ממש עתה, כדאייתא ברמ"א ביו"ד שם בלשון דודאי כבר מת, ועיין ש"ך סק"ח, ומשא"כ בכגון נידוננו דהגוסס לפנינו וחזינן במציאות דעדיין איזה חיותא בו, ואיך נוכל לקבוע ולומר דלא כן הדבר אלא דודאי מת כבר, אם לא שנאמר דהחיות שרואים בו כבר מעתה הוא רק פרכוס לאחר מיתה, אבל לזאת אין מיהת ראה מההיא דיו"ד ואה"ע. וכנראה שהבעל תוספת שבת פירש אחרת בכוננת דברי הרמ"א ביו"ד, וכך למדתי דבר זה מדברי הדגול מרבבה באה"ע בסי' י"ז במ"ש בדברי הב"ש שם ס"ק צ"ד עיין שם וכן בשבו"י שם מ"ש מג' ימים, ועיין לעומת זה בחרע"א מ"ש בשם מהרח"ש ואכמ"ל. גם הפרמ"ג במ"ז שם סק"ב ס"ל ג"כ בכזאת דמחללין על הגוסס את השבת ע"ש.

עכ"פ חזינן שכל הפוסקים הנ"ל מאוחדים בדעה אחת דלא כדעת הבית יעקב.

ומבלי להזכיר ככל אשר הזכרנו ורק בהסתמך על דברי התוס' בנדה והאו"ח בלבד מעלה ג"כ הביאור הלכה באו"ח שם להלכה דה"ה גוסס נמי מחללין עליו בפקוח הגל או אם רופא אומר שסממנים אלו יועילו לו להאריך רגעי חיו דהא מרוצץ נמי גוסס הוא וגרע מגוסס דליכא בזה אפילו מיעוטי דמיעוטי אעפ"כ משום חיי שעה מחללין עליו וכמו כן גוסס עיין שם.

ה) וא"כ לפי"ז נלמד גם לשאלתנו דמכ"ש שיש חיוב לעשות מאמצים בחול להצלת נפש הגוסס בדרך הרפואה (בכל מידי דאפשר וזו גם לחיי שעה בלבד, כי יקרים מאד רגעי אנוש עלי אדמות ויש קונה עולמו בשעה וברגע אחד בהרהורי תשובה (מעבר יבק חלק שפתי דעת פכו"ו ע"ש). וק"ו בן בנו של ק"ו שמחויבים לעשות כל מאמצי הצלה אפילו משום ס"ס דס"ס של הצלת הגוסס לחברו עוד אל החיים כמיעוטא דחיים.

ו) וכשרואים שהגוסס סובל בהרבה ומתארך זמן מיתתו ראיתי בספר פחד יצחק שכותב דנכון להתפלל למיתתו (בלשון זה: אנה' בכח רחמיך הרבים וברוב חסדיך הגדולים י"ר מלפניך שתוציא ממסגר אסיר נפש פלוני או פלונית ותוציאהו מייסורין ב"ב והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה עכ"ל. וכן כותב שם שיתירו כל הקללות, ע"ש. ועמ"ש לעיל בסי' של"ה סעי' ג' באריכות בנוגע אם מותר לבקש רחמים על חולה מסוכן שאין תקוה לרפואתו שימות ע"ש.

ז) כן אעיר בזה לעיין בספרי שו"ת ציץ אליעזר ח"ד מה שהשבתי בדבר היתר רפוי או נתוח מסוכן לחולה מסוכן, (וכן חולה רוח אי מיקרי חולה מסוכן עיין שם באריכות.